

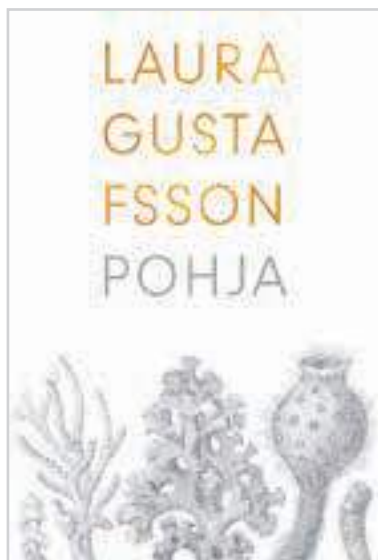
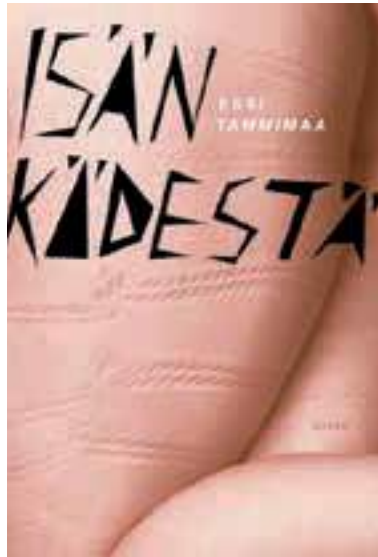
HANNA ETHOLÉN

Heteroseksin rikkomat

Laura Gustafsson, *Pohja*. Into, Helsinki 2017. 141 s.
Essi Tammimaa, *Isän kädestä*. Otava, Helsinki 2018. 319 s.

Kirjat lupaavat paljon. Essi Tammimaan *Isän kädestä* on takakansitekstin perusteella tarina ”itsensä löytämisestä normien tuolla puolen”. Laura Gustafssonin *Pohja* puolestaan on syntynyt, koska sen tekeminen ”hävetti, pelotti ja kiihotti” kirjailijaansa. Yhdistelmät ovat tuttuja, kun aiheena ovat naiset ja seksi, erityisesti naisten kokemukset halusta ja omasta ruumiillisuudesta. Lukijan kiinnostusta herätellään mielikuvilla rajojen rikkomisesta, paljastuksista ja mehuaista yksityiskohdista. *Pohja* on markkinoitu omaelämäkerrallisuudella¹. *Isän kädestä* puolestaan kertoo alistamis- ja valtaleikeistä ja inestifantasioista. Näistä yksityiskohdista huolimatta teosten tarinat ovat kovin tavallisia: ne kertovat seksuaalisuuteen liittyvistä peloista ja häpeästä sekä halusta tulla nähdyksi. Erityisesti teokset tekee niiden taidokas tapa näyttää, miten epätasarvoisesti sukupuolittunutta heteroseksiksi on.

Isän kädestä alkaa öiseltä tanssilattialta, josta päähenkilö Ruut poimii mukaansa Luukaksen. He menevät Ruutin luo ja harrastavat seksiä. Teoksessa on osuvasti kuvattu se ujous ja hermostuneisuus, jota ensimmäiseen kohtaamiseen liittyy: syrjäkarein vilkaistut katseet, sanomatta jäävät lauseet. Ruut ja Luukas tietävät kuitenkin puhumatkin, miten toimia, mitä koskea ja missä järjestyksessä. Naisen ja miehen väliseen seksiin kuuluvat tietyt ruumiinosat ja tietyt asennot. *Isän kädestä* -teoksessa tähän ääneen lausumattomaan heterojärjestykseen viitataan usein. Sitä kutsutaan ”suunnitelmaksi”, ”maailmanjärjestykseksi”, ”ajatusmalliksi”, ”käsi- kirjoitukseksi” ja ”kertomukseksi”. Joustamaton heterokäsikirjoitus alkaa myöhemmin hiertää paris-

kunnan välejä, kun ensihuuma haihtuu ja Ruut alkaa kaivata jotain muuta. Hänen määritelmänsä seksistä on laajempi kuin perinteinen järjestys antaisi myöten, ja romaanissa näytetään, miten Luukaksen on vaikea tätä käsittää.

Pohjassa heteroseksin ongelmat tulevat vielä julmemmin esiin. Teoksen minäkertoja etsii aktiivisesti seksiseuraa, mutta hänen koh-

taamansa miehet eivät kunnolla näe tai kuule häntä eivätkä pidä häntä tasaveroisena ihmisenä vaan enemminkin masturbaatiovälineenä. Miten miehet voivat toistuvasti jättää kumppaninsa vaille tyydytystä tai jopa hyväksikäyttää häntä? Miksi *Isän kädestä* -teoksessa Luukas saa määritellä, mikä on seksiä ja mikä Ruutin ”hölmöilyä”, kuten hän tulee nimittäneeksi tämän esiin purskahtelevia haluja? Teokset näyttävät, miten olemassa oleva seksin maailmanjärjestys palvelee ensisijaisesti miesten nautintoa ja millaisia seurauksia sen kyseenalaistamatta jäämisestä on naisten seksuaalisuudelle.

Mistä naisten hiljaisuus syntyy?

Isän kädestä -teoksessa ja *Pohjassa* toistuu molemmissa kaksi naisen seksuaalisuuteen liittyvää teemaa: halujen hiljaisuus sekä ruumiin ja mielen jakautuminen. Halujen hiljaisuus tarkoittaa vaikeutta puhua omista haluista, vaikeutta ymmärtää niitä ja vaikeutta saada toinen kuulemaan ne. Ruutin päässä pyörii pelko, jopa odotus siitä, että Luukasta eivät hänen halunsa kiinnosta. Hän tarvitsisi toista luotaamaan kanssaan, mitä kaipaa ja tarvitsee, mutta Luukas tuntuu usein hämmentyvän ja sulkeutuvan hänen halujensa edessä – erityisesti, jos ne ovat hänelle vieraita eli totutusta heteroseksikaavasta poikkeavia. *Pohjassa* seksin kuvauksessa näytetään vielä selvemmin, miten nainen yksilönä ja seksuaalisena subjektina jää syrjään:

”Henkisen orgasmin kourissa mies selostaa: ”Pälä pälä pälä pälä pälä pälä pälä.”
Ja minä: ”Ai jaa.....!”

”Naiset oppivat hiljentämään ruumiinsa viestit.”

Hän lähtee, täynnä älyllistä ylivaltaa, omahyväisyyden kare kasvoillaan. Jään pyyhkimään kerskailuita rinoiltani.” (*Pohja* 36.)

Mies saa naisesta vastaanottajan sekä ideoilleen että laukeamiselleen. Naisen ajatukset ja seksuaaliset halut jäävät molemmat häneltä kuulematta. Kohtaamista ei ole kuvattu minäkertojan ruumiin aistimusten kautta vaan ikään kuin ulkopuolisin silmin – aktissa ei ole kysymys hänen haluistaan, joten todellisinta siinä ovat jäljet ruumiin pinnalla. Miehen puhe on samoin tyhjänpäiväistä, eikä sen sisältö jää mieleen. Kohtaus voi kuvata yhtä lailla seksiä kuin keskusteluakin: nainen hiljaisena, vastaanottavaisena ja myötäilevänä.

Halujen hiljaisuutta sekä mielen ja ruumiin jakautumista käsitellessään teokset limittyvät ajankoh-taisiin aiheisiin. Kun naisen halut eivät ole osa seksuaalista kohtaamista, hänen mielensä harhailee muualla, vaikka ruumis olisi läsnä. Välinpitämättömän kohtelun ja suoranaisen väkivallankin seurauksena mieli ei välttämättä edes pidä ruumista omanaan, sellaisena, jota sen kannattaisi puolustaa.

#MeToo-kampanja on nostanut näitä kysymyksiä esiin seksuaalisen häirinnän ja väkivallan näkökulmista ja tuonut esiin sen, miksi naisten on usein vaikea ilmoittaa tapauksista. Teoksissa osoitetaan myös,

miten häilyvä raja suostumukselliseksi mielletyn ja pakotetun seksin välillä saattaa olla, ja Ruut pohtii, miten vaikea tai jopa mahdotonta *ein* sanominen on joskus, kun seksi on jo alkanut. Kun *Pohjan* minäkertoja raiskataan, kokemus vertautuu hänen seksuaalihistoriaansa: ”[T]ämän kuvion minä tunnen eikä siihen kuole ja senpä takia tulkoon, mitä tuleman pitää” (*Pohja* 92). Hän on tottunut siihen, että miehet ottavat oman nautintonsa hänen haluistaan ja tahdostaan välittämättä, ja raiskaus on hänelle kokemuksellisesti samankaltainen tapahtuma kuin se, joka yleensä nimetään ”tavalliseksi” seksiksi.

Samaa heteroseksin kivuliasta dynamiikkaa on pohtinut myös Kristen Roupenian *The New Yorker* -lehdessä julkaistussa novellissaan ”Cat Person”, joka levisi viraalihiliksi joulukuussa 2017². Nuoren naisen näkökulmasta kuvatussa epämiellyttävässä seksuaalisessa kohtaamisessa tarkastellaan kriittisesti sitä, miten naisen oletetaan miellyttävän mieskumppaniaan ja miten ei-haluttuun seksiin suostuminen voi olla helpompaa kestää kuin kieltäytymisen seuraukset. Naiset oppivat hiljentämään ruumiinsa viestit. Pahoinvointi painetaan syrjään ja annetaan ymmärtää kaiken olevan hyvin, vaikka oksennus toisi vedet silmiin, kuten *Pohjassa* kuvataan. Tai harhautetaan omaa mieltä seksin aikana, jotta se ei liiaksi välittäisi, mitä ruu-

miille tapahtuu, kuten *Isän kädestä* näyttää Ruutin tekevän.

Naistutkimuksen ja psykologian tutkija Sara McClelland käyttää termiä ’intiimi oikeudenmukaisuus’ (*intimate justice*) kuvaamaan, kuinka tyydyttävänä pidetty seksi määrittyy ennemmin sosiaalisesti kuin ruumiin tunteiden kautta: naisilla ja miehillä on erilaiset odotukset siitä, mitä on hyvä seksi ja mihin he kokevat olevansa oikeutettuja³. *Pohjassa* mies kokee olevansa oikeutettu orgasmiin, lähtee sitten pois ja nainen jää siivoamaan jäljet. *Isän kädestä* -teoksen Ruut taas ei uskalla avata suutaan ja kertoa haluistaan ennen kuin suhde Luukakseen on vakaampi, koska mies tekee jo monenlaista hänen nautintonsa tähden eikä hän koe voitavansa pyytää enempää – vaikka nautinto lopulta jäisikin puolitiehen.

Vapauttavat sanat

Teokset käsittelevät ihmissuhteiden dynamiikkaa, ja ne eivät ole romantista viihdettä eivätkä paikoittaisista suorasukaisista seksikuvauksista huolimatta myöskään pornoa. Vaikka *Isän kädestä* ja *Pohja* ovat naiskirjailijoiden kirjoittamia, nuorten naispäähenkilöiden tarinoita ja teemaattisesti hyvin samankaltaisia, niitä ei kuitenkaan voi katsoa täysin samaan lajityyppiin kuuluviksi.

Isän kädestä on kolmannen persoonan näkökulmasta kerrottu fiktiivinen romaani, ja vaikka tapahtumia

kirjat

seurataankin suurimmaksi osaksi Ruutin näkökulmasta, välillä esiin nousee myös Luukaksen näkökulma. Se tuntuu perustelemattomalta, koska useimmiten nämä kohtaukset keskittyvät tarkastelemaan ulkopuolisella katseella Ruutin ulkonäköä tai kuvailemaan sitä, millä tavalla Luukas kokee Ruutin haluttavana. Lukijaa ei johdateta Luukaksen mukana elämään parisuhteen ulkopuolella niin kuin Ruutin mukana kuljetaan tämän työpaikalle ja baari-iltoihin ystävien kanssa. *Isän kädestä* on Ruutin tarina, keskittynyt tämän ajatuksiin ja kokemuksiin, joten hetkittäiset lyhyet hyppäykset, joissa Ruutia katsotaan ulkopuolelta, etäännyttävät lukijaa. Sama vaikutus on osin Tammimaan sanankäytöllä: tekstissä reidet ”mollahtavat”, kännykkä ”mankuu”, Luukaksen sänki ja köysi ”raakkaavat” ja ”tukkaa raippoo suuhun”. Sanojen vieraus tekee lukemisesta paikoitellen töksähtelevää, mutta toisaalta sanat kantavat mukanaan syvällisempääkin viestiä: vaikka niiden merkityksen intuitiivisesti ymmärtää, ne tuovat tuttuuteen jotain vierasta, aivan kuten Ruutin halu tulla alistetuksi, sidotuksi ja lyödyksi tuo heteroparisuhteeseen kiinnostavia säröjä, joiden kautta voi versoa jotain uutta.

Pohja on autofiktiota, omaelämäkerrallisen ja romaanikerronnan rajalla leikittelevää tekstiä. Minäkertojan nimi on ehkä Laura, sillä näin hän allekirjoittaa sähköpostiviestin mahdolliselle tulevalle terapeutilleen, ja hänessä on muitakin piirteitä, jotka sopivat kirjailija-Gustafssoniin. Samalla teos on rakenteeltaan fragmentaarinen ja kulkee eteenpäin erilaisten tekstien ja kohtausten kautta: minäkertoja kuvaa omaa ruumiinavaustaan ja seksuaalikuttuurin häneen jättämiä jälkiä sekä keskustelee esimerkiksi jumalan kanssa. On myös listoja, unia, muistoja ja sivupersonia. 2000- ja 2010-luvuilla autofiktio on ollut laji, jonka kautta muutkin naiskirjoittajat, esimerkiksi Catherine Millet, Melissa P ja Charlotte Roche, ovat kuvanneet naisen seksielämän yksityiskohtia. Kotimaisista kirjailijoista Outi Alanne on käsitellyt auto-

fiktion keinoin naisen kokemuksia BDSM-seksistä. Näihin teoksiin verrattuna Gustafssonin kerronta on kuitenkin vähemmän suoraviivaista ja liikkuu kauemmas puhtaan omaelämäkerrallisen kuvaamisen tavasta. Tekstissä on mukana myös itseironista kriittisyyttä, joka alleviivaa sen sanomaa – heteroseksin rikkoman naisen halujen hiljaisuutta.

Isän kädestä ja *Pohja* tarjoavat lopulta samankaltaisia ratkaisuja: nainen valloittaa subjektin paikan sanojen kautta. *Pohjan* minäkertoja, joka on tottunut heittäytymään selälleen kenen tahansa halukkaan miehen käytettäväksi, oppii sanomaan ei. Ruut ja Luukas alkavat keskustella, puhua haluistaan sekä

omista ja yhteisistä rajoistaan. Tässä piilee kuitenkin vaaran paikka. Molemmissa teoksissa seksuaalisuus kietoutuu traumoihin, ja etenkin *Isän kädestä* tarjoaa psykologisoivaa tulkintakehystä, joka ohjaa lukijan näkemään Ruutin lapsuuden, hylkäämisen kokemusten ja väkivallan uhan sävyttämän isäsuhteen synnä hänen aikuiseen seksuaalisuuteensa. Kirjailijan tavoitteena on tietenkin voinut olla vain tuoda Ruutin hahmoon lisää syvyyttä, mutta riskinä on, että normaaliksi mielletystä erkaantuva seksuaalisuus samalla patologisoidaan. Toki valtaleikit saattavat olla myös yritys elää uudelleen satuttava tilanne, mutta tällä kertaa omilla ehdoilla. Sanat ja määritelmät nousevat joka

tapauksessa tärkeiksi. On ”ei” mutta myös ”kyllä”, ja ”kyllän” jälkeen yhä tärkeämpi ”miten”.

Haluttavat naiset ja miehet

Molemmat teokset paikantuvat seksuaalisuuden kuvauksessaan feministisiin keskusteluihin. *Isän kädestä* tuo Ruutin ja Luukaksen välisessä dialogissa julki kysymyksen feminismin suhteesta naisiin, jotka haluavat seksissä tulla alistetuiksi, sidotuiksi ja lyödyiksi. Eikö se ole epäfeminististä, epäilee Luukas. ”Ei oo kauheen feminististä kieltää naista haluamasta sitä, mitä se haluaa” (*Isän kädestä* 140), puolustautuu Ruut. Ruutin sanat osuvat maaliinsa, sillä naisten seksuaalisuuden kokemusta voivat varjostaa häpeä ja käsitykset siitä, mitä saisi ja ei saisi haluta. *Isän kädestä* tekee myös selväksi, että osa Ruutin seksuaalisuuden problematiikkaa johtuu juuri kulttuurisesti määritellyn normaalin heteroseksuaalisuuden tiukoista rajoista.

Teoksella olisi kuitenkin ollut edellytyksiä käsitellä feminismiä kysymystä perusteellisemminkin. Ruut suhtautuu esimerkiksi pornoon kriittisesti, koska hän ei koe elokuvien naisten esittämän nautinnon liittyvän omaansa. Hän tiedostaa, että hänen haluamansa seksi on sellaista, jota monet ihmiset eivät edes miellä seksiksi. Hän kaipaa ”leikkimistä”, joka olisi myös jotain muuta kuin genitaali- ja penetraatiokeskeinen heteroseksiksi. Seksuaalisuuden rajoja kyseenalaistavasta otteesta huolimatta teoksen feminismi latistuu kohdassa, jossa avautuisi mahdollisuus pohtia halua laajemmin: kysymyksessä halun kohteesta ja tuon kysymyksen problematisoinnissa. Sama ongelma on *Pohjassa*. Heteroseksin rakenteet ja valta-asetelmat ovat järjestelmä, jota molemmat teokset kritisoivat mutta kysymyksiä halun kohteesta ei lähdetä avaamaan tarkemmin. Millaiset naiset ja miehet kiihottavat, ja onko makuuhuoneen ulkopuolella erilainen maailma kuin sen sisällä?

Ruut haluaa miehen, joka alistaa häntä, ja lukijalle pedataan teoksen alusta asti tästä fantasiasta mahdollisimman todentuntuista. Se,

että Luukas kutsuu Ruutia Pikku-Ruutiksi, on osa heidän keskinäistä seksileikkiään, jossa aikuisen naisen muuttuminen tytöksi tekee hänestä hallittavan, mutta teos muistuttaa yhtenäen myös pariskunnan todellisesta kokoerosta: Luukas on pitkä ja Ruut on lyhyt, hänen työpaikallaan koulussa yhdeksäluokkalaisetkin ovat häntä päätä pidempiä. Ruut on ”nukketyttö”, jolla on ”niin pieni selkä” ja ”valtava hiusten putous” ja jonka ”pientä paljasta pyllä” Luukas katselee himoiten. Lukijan mielikuvituksen ei tarvitse ottaa isoa loikkaa, kun hahmojen konventionaalista heterofeminiinistä ja heteromaskuliinista ulkonäköä näin korostetaan. Olisiko alistuminen seksifantasioiden toteutuksessa vähemmän uskottavaa, jos Ruut olisi tosielämässä ulkomuodoltaan vähemmän lapsekas? Olisiko hän lukijalle vähemmän uskottava Pikku-Ruut, jos hänen selkänsä olisikin oikeasti leveä ja treenattu? Olisiko Luukas vähemmän uskottava dominoimaan Ruutia, jos ruumiinmuotonsa olisi hennempi eikä oikeasti pystyisi kantamaan tätä sylissään ympäriinsä, vaan pariskunnan olisi kuviteltava se? Toisin kuin Ruut väittää, kysymys ei ole ensisijaisesti feminismin suhteesta naisen alistamiseen yhteisesti sovitun seksileikin puitteissa vaan halusta, joka sytyäkseen tarvitsee miehessä olevaa ”voimaa” – ei leikin tiimellyksessä syntyvää ja sopimuksella annettua voimaa vaan sitä, joka pitää kritisoitua maailmanjärjestystä pystyssä. Feminismin avulla voitaisiin tutkia myös halun kohteeseen liitettyjen toivottujen ominaisuuksien ja heteroseksin naisille ja miehille antaman liikkumavaran suhdetta. Nukketyttö saa kyllä miehen halut heräämään, kuten *Isän kädestä* näyttää, mutta rapisisiko haluttavuus, jos hän oppisi puhumaan kovaan ääneen?

Samanlainen heterohalu on läsnä myös *Pohjassa*. Minäkertoja on omien sanojensa mukaan ”hämmästyttävän varovainen, passiivinen, jotenkin nukkemainen” (*Pohja* 14). Miehet haluavat häntä sellaisena. Hänen oma halunsa kohdistuu miehiin, joiden maskuliinisuutta hän voi palvoa, ja joilla on auktoriteettia ja itseluot-

tamusta. Kun lukijalle pitää kuvata seksikumppanin kykyä dominoida seksuaalisesti, keskitytäänkin kuvaamaan tämän autoa, ravintolavalintaa, juomatilausta ja laskun maksamista. Miehen haluttavuus ei synny varsinaisen seksifantasioiden toteutuksen sisällä vaan sen ulkopuolella. *Pohjassa* haluttavuuteen tulee myös säröjä, joita *Isän kädestä* -teoksessa ei tuoda esiin. Minäkertojalle haluttavan ulkomuodon säilyttäminen on jokapäiväisen kamppailun tulos: lenkillä on jaksettava käydä, samoin bodypumpissa, ja ruoka on muuttunut kalorisisällöiksi. Sen lisäksi miehet, joita kertoja itse on oppinut haluamaan, suhtautuvat häneen välinpitämättömästi ja ovat kiinnostuneet vain omasta nautinnostaan.

Ei ihminen välttämättä haluilleen mitään voi eikä feministinkään tarvitse tehdä makuuhuoneessaan politiikkaa, mutta seksuaalikulttuuria virkistää aina kun halun kysymyksiin paneudutaan kriittisellä ja uteliaalla otteella. Sekä *Isän kädestä* että *Pohja* ovat pyrkimyksiä tähän suuntaan. Teoksilla olisi ollut edellytyksiä kaivaa heteroseksin ongelmia ja naisen halua vielä astetta syvemmältä ja katsoa tarkemmin, keitä ovat ne, joihin halu kohdistuu, ja millaisia vaatimuksia itseän kohdistuva halu asettaa. Ruut ja *Pohjan* minäkertoja luovivat seksin satuttavan ryteikön läpi enemmän tai vähemmän voittajina ja osoittavat, että nähdyksi tulee se, joka saa äänensä kuuluviin.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Esimerkiksi *Ilta-Sanomissa* tartuttiin tähän ja nostettiin otsikkoon kirjailija-Gustafssonin seksikumppanien määrä, ks. Wilma Ruohisto, Kirjailija Laura Gustafsson avoimena Me Naisille: 25-vuotiaana jo 50 eri miestä – ”Aina, kun joku kysyi, lähdetkö mukaan, lähdin”. *Ilta-Sanomien* 21.9.2017. Verkossa: [is.fi/viihde/art-2000005376786.html](https://www.is.fi/viihde/art-2000005376786.html).
- 2 Kristen Roupenian, Cat Person. *The New Yorker* 11.12.2017. Verkossa: [newyorker.com/magazine/2017/12/11/cat-person](https://www.newyorker.com/magazine/2017/12/11/cat-person).
- 3 Sara I. McClelland, ”What Do You Mean When You Say That You Are Sexually Satisfied?” *A Mixed Methods Study. Feminism & Psychology*. Vol 24, No. 1, 2014, 74–96.